

Kényszerből vagy szabadon

Epizódok a magyar-olasz filmes kapcsolatok történetéből

„A világ megváltoztatásához az általam régóta hangoztatott elképzelés megvalósítására lenne szükség: meg kell szüntetni a határokat, lehetőséget teremtve arra, hogy minden ember szabadon mozoghasson, és a számára legmegfelelőbb helyen telepedhessen le...” – olvasható Giuseppe Santoro tábornok válaszában Nyíry László egyik hosszú levelére, amelyben az idős történelemtanár végre szeretne volna feltárni „az igazságot Magyarország történelméről”. Mindketten 1917-ben töltötték be a 18. életévüket, így el lehetett küldeni őket meghalni... A két egykori ellenségnek azonban sikerült túlélnie a kegyetlen és véres csatákat az első világháborús olasz fronton, így – 65 évvel később – barátként találkozhattak egymással, amint Gulyás Gyula és Gulyás János *Én is jártam Isonzónál* című felkavaró dokumentumfilmjében láthatjuk, amely (az 1983-ban még életben lévő) egykori háborús veteránok tanúságtételeit örökölte meg. A film különleges pillanata a magyar-olasz kapcsolatok történetének.

Itália és Magyarország között az évszázadok során rendkívül gazdag kulturális kapcsolatok alakultak ki – így volt ez a filmművészet területén is. A harmincas évek végétől napjainkig jelentős eredményei születtek ennek az együttműködésnek, a hol stilisztikai, hol gondolati, hol társadalomtörténeti kölcsönhatásoknak.

A *Magyar-Olasz Kulturális Évad 2013* fontos alkalom arra, hogy legalább néhány példát felelevenítsünk közülük.

Magyarország történelmi, társadalmi és kulturális körülményei mélyreható változásokat szenvedtek el a XX. század folyamán: voltak olyan időszakok, amikor a két ország közötti kulturális kapcsolatok szabadon kibontakozhattak, más, kevésbé szerencsés korszakokban ellenben sok kiváló értelmiségi és művész (köztük filmek is) arra kényszerültek, hogy – a mégoly bizonytalan jövőt választva – elhagyják a hazájukat.

A második világháború alatt a magyar filmek szabadon találkozhattak az olasz filmművészetrel. Több színész is dolgozott Olaszországban, most csak Jávor Pált, Flavio Calzavara *Carmela* című melodrámjának főszereplőjét emelem ki közülük. A filmet a szintén magyar származású Pogány Gábor fényképezte, aki 1937-ben – önként – érkezett a Korda fivérek londoni filmgyárából a Cinecittába, ahol az olasz filmművészet egyik legnagyobb operatőrévé, több mint 150 film munkatársává vált. Ő volt az operatőre Radványi Géza – Márai Sándor öccse – *Névtelen asszonyok* című olasz filmjének is. A kommunista diktatúra elől a negyvenes évek végén mindketten száműzetésbe kényszerültek. Márai 1948 és 1952 között Nápolyban, pontosabban Posilippóban élt. Ottani élményeit naplójegyzésein kívül a *San Gennaro vére* című regényében is megörökítette, amely olaszul 2010-ben jelent meg a műveit 1998 óta sorra publikáló

Adelphi Kiadónál. Márai a hatvanas évek végén néhány évre újra visszatért Olaszországba, Salernóba. Gilberto Martinelli *A szabadság keserű íze – Márai és Nápoly* című dokumentumfilmje a második világháború utáni szegény, ám szívélyes nápolyiak között töltött éveket rekonstruálja. Szalai Györgynek és (az olasz származású) Dárday Istvánnak az 1984-89 közötti *Napló* alapján készült *Az emigráns – Minden másképp van* című játékfilmje viszont – bár a film elején felidéz néhány nápolyi emléket is – Márai életének utolsó drámai éveire helyezi a hangsúlyt.

1949-ben egy fiatal pár, Szőnyi Zsuzsa és Triznya Mátyas is az emigránsok „keserű szabadságát” választotta. Római életüket Szőnyi Zsuzsa eleveníti föl Muszatics Péter *Az aventinusi tündér* című dokumentumfilmjében. Többek között csodálatos római akvarelleket festő férje hosszú évekig főcímtervezőként dolgozott az olasz filmiparban, legjelentősebb munkája Vittorio De Sica *Csoda Milánóban* című filmjéhez fűződik: az olasz neorealizmus egyik remekművének trükkfelvételeit Triznya készítette.

Időközben a házaspár római lakása a magyar emigráció kiemelkedő alakjainak kihagyhatatlan találkozóhelye lett. Am a híres „Triznya kocsmá” a Budapestről érkező magyarok „római otthonává” is vált. Köztük például Huszárik Zoltáné, aki életrajzi filmet forgatott az ismert olasz-magyar szobrászművészről (egyebek mellett a római Termini Pályaudvar homlokzati frízének alkotójáról), *Amerigo Totól*, aki a náci hatalomra jutása után, 1933-ban – kényszerűségből – költözött Berlinből Rómába.

A Kádár-rezsim magyar filmművészetében is sok, az olasz filmhez és kultúrához erőteljesen kötődő jelentős alkotót találunk. Válogatásunkban bemutatjuk Gaál István két filmjét, akinek abban a – korabeli Magyarországon szinte elképzelhetetlen – szerencsében volt része, hogy két évig a római filmfőiskolán tanulhatott. Az *Etűd* a diplomafilmje volt. „Második hazájához” való hűségét bizonyítja *Római szonáta* című lírai dokumentumfilmje, amelyet az oly nagyon szeretett „örök város” hétköznapi életének szentelt.

A magyar filmművészet másik nagy mestere, Jancsó Miklós 1971 és 76 között Olaszországban készült négy filmje közül az elsőt, *A pacifistát* láthatjuk. Témája az ellentmondásokkal terhes olasz terrorizmus, amelynek félelemmel teli légkörét, ugyanakkor a kaosz növelésében és a különböző oldalak összekeverésében érdekelt erők létezését kivételes erővel – és másoknál jóval korábban – ragadta meg.

A következő nemzedék tagja (a szintén olasz származású) Szomjas György, aki 1968-ban kezdte filmes pályáját. Részben Sergio Leone „spaghetti westerjeinek” mintájára ő teremtette meg a magyar film új műfaját, az „eastern”-t. Neki most utolsó játékfilmjét, *A Nap utcai fiúkat*, valamint egyik első munkáját láthatjuk. A Nászutak című riportfilmben a magyar lányok – kényszer nélkül – olasz férjre vadásznak, attól remélnék jobb életet. A film egyik operatőre az azóta világhírű Koltai Lajos volt, aki immár rendezőként és operatőrként egyaránt – a legteljesebb szabadságban – dolgozhat a Föld bármely országában. Itáliában két filmet készített Giuseppe Tornatoréval (*Az óceánjáró zongorista legendáját* és a válogatásunkban látható *Malénát*). Mindkettő zeneszerzője, Ennio Morricone lett később Koltai munkatársa *Sorstalanság* című, rendezőként jegyzett első játékfilmjében. Muhi András és Muhi Klára *Koltai napló* című dokumentumfilmje a rendező-operatőrt híres olasz barátaihoz-kollégáihoz, Vittorio Storaróhoz, Roberto Benignihez és Giuseppe Tornatoréhoz is elkísérte.

Santoro tábornok álma végre valóra vált.

Pintér Judit

Április 25. csütörtök

17:00

ÉN IS JÁRTAM ISONZÓNÁL

dokumentumfilm, Gulyás Gyula, Gulyás János (1986, 91')
A film alkotói az olaszországi hadszíntér eseményeit követve szólnak az első világháború általánosabb jellemzőiről, a tisztek és beosztottak kapcsolatáról, az ellenséggel való találkozásról és megfélemlítésről, gondokról, hősi küzdelmekről. A filmben archív felvételek is fődíszlik az első világháborút, a szereplők fényképeken is bemutatják bajtársaikat. ...

18:30

NYITÓBESZÉD AZ ELŐTÉRBE

20:00

A PACIFISTA

játékfilm, Jancsó Miklós (1971, 82')
Fekete és vörös zászlókat lengető, forradalmi dalokat éneklő fiatalok tüntetnek a város utcáin. A tömegben feltűnik egy riporternő, aki magnetofonra veszi a dalokat és a jelszavakat. Mikor a parkban sétálva visszahallgatja a hanganyagot, különös fiatalokból álló csoport tagjai elveszik a magnóját és felgyújtják a kocsiját. ... A riporternő észreveszi, hogy mindenhová követik. ...

Április 26. péntek

17:00

ETŰD

rövidfilm, Gaál István (1961, 6')
Az Etűd a rendező vizsgafilmje volt a római filmfőiskolán.

RÓMAI SZONÁTA

dokumentumfilm, Gaál István (1995, 54')
Gaál ebben a lírai hangvételű dokumentumfilmjében igyekezett Róma városának létezését bemutatni hajnaltól napnyugtáig.

NÁSZUTAK

dokumentumfilm, Szomjas György (1970, 35')
Riportfilm a nagystílusú élet iránt vonzó, olasz turistákkal könnyen ismerkedő és házasságot kötő, ún. digózó lányokkal. Az egymásra következő interjúkból képet kapunk a lányok külföldi indítékairól.

19:00

Kerekasztal-beszélgetés, vezeti Pintér Judit filmkritikus.
Meghívott vendégek: Gulyás Gyula, Gulyás János, Szomjas György, Flórián Endre

21:00

MALÉNA

játékfilm, Giuseppe Tornatore (2000, 106'), fényképezte: Koltai Lajos
1941. Mussolini hadat üzen Angliának és Franciaországnak. A 13 éves Renato Amoroso mással van elfoglalva. Megkapta első biciklijét, és megpillantja élete nagy szerelmét, Maléna Scordiát, egy jóformán süket, öreg professzor lányát. Maléna férje a háborúban van és amikor halárhírét hozzák, Maléna kiszolgáltatottá válik.

Április 27. szombat

17:30

KOLTAI-NAPLÓ

dokumentumfilm, Muhi Klára, Muhi András (2003, 70')
Koltai Lajos az egyik legsikeresebb és legnagyobb tudású magyar operatőr. A stáb követi Sutyit, a nagy mesélőt, aki a film során az éppen elébük tároló látványt is elemzi. Olaszországi útjuk során felkeresik R. Benignit, V. Storarót, G. Tornatorét, akik dolgoztak vele s akik szakmailag értékelik Koltai munkásságát. ...

AMERIGO TOT

dokumentumfilm, Huszárik Zoltán (1969, 21')
Az olaszországban élő, magyar származású szobrászművészről és alkotásairól.

19:30

A SZABADSÁG KESERŰ ÍZE

Márai Sándor és Nápoly – dokumentumfilm - Gilberto Martinelli (2011, 52')
A portréfilm azt igyekszik bemutatni, hogy Márai miképpen próbált otthonra lenni önkéntes emigrációja első állomásán, Nápolyban. Követi azokat a helyeket, melyekben leginkább kedvenc budapesti helyszíneire ismert: a Rózsadombra, a Margitszigetre.

AZ AVENTINUSI TÜNDÉR

dokumentumfilm, Muszatics Péter (2007, 53' perc)
Triznya az olasz filmes világ közkedvelt díszlettervezője, az asszony előbb rádiós, majd fordító-újságíró lett. A vendégszerető házaspár otthona, a „Triznya kocsmá” évtizedeken át a magyar és az emigráns szellemi élet központja volt.

Április 28. vasárnap

17:00

CARMELA

játékfilm, Calzavara Flavio (1942, 79')
1893-ban egy szomorú kis szicíliai szigeten játszódik a történet, ahol a rabokon kívül alig néhányan élnek zárt életüket, amelybe a változatosságot csak a mindig cserélődő katonaság tisztjei hozzák. Egy szerelmi csalódásában megzavarodott lány és egy jóérezésű tiszt szerelmi története.

19:00

Kerekasztal-beszélgetés, vezeti Pintér Judit filmkritikus.
Meghívott vendégek: Szőnyi Zsuzsa, Koltai Lajos, Gilberto Martinelli, Szalai Györgyi, Dárday István, Muhi Klára, Muhi András, Sipos Áron, Muszatics Péter

21:00

AZ EMIGRÁNS – MINDEN MÁSKÉPP VAN

játékfilm, Dárday István, Szalai Györgyi (2007, 100')
A film a Napló 1984-1989 alapján jeleníti meg Márai Sándor életének utolsó öt esztendejét.

Április 29. hétfő

18:00

A NAP UTCAI FIÚK

játékfilm, Szomjas György (2007, 89')
A történet 1956. október 23-án kezdődik, és 1956. november 4-én ér véget. Juli Totyával jár, de Gábort is szereti, hármójuk története fordulatosan alakul a mozgalmas napokban.

JEGYEK ÁRA: 1100 FT.
A KEREKASZTAL-BESZÉLGETÉSEN VALÓ RÉSZVÉTEL INGYENES.

ÖRÖK MOZGÓ

Budapest, 2013.
Április 25-28.

olasz-magyar
filmnapok az Örökmozgóban

